

Básně Jakuba Demla

Jako 5. svazek Šlěpějí vydal Jakub Deml svazek svých veršů, které, pokud vím, nevzbudily pozornosti, již si zaslouhují. Konečně není možno diviti se tomu. Leží tak úplně mimo vyježděné silnice literární, jsou tak prosty vši módnosti, jest je tak těžko etiketovati! Není to formulkové zboží, vyráběné pro poptávku, spekulující na hesla dne. Není tu ani telegrafních tyčí, ani telefonů, ani nádraží, ani tanků, ani lokomotiv, ani velkoměstských ulic; není tu odvarů z módního, právě importovaného zboží básnického. A odtud snad chlad, s nímž se setkal tento sešit básnický. Nepodplácí si pozornosti, nevlichocuje se přízni; není ho možno používat za berana proti ničemu; stojí zdánlivě mimo básnická hesla dne, mimo literární tábory přítomnosti.

Ale ten, kdo miluje poesii jako žízeň svobody a žízeň radostí, jako melodii, která tryská z nitra a zaplavuje celý svět a roz-zvučuje celý vesmír a nutí jej k souznění, nemůže nezastavit se a nepostát na své cestě s hlavou skloněnou a nenaslouchat básnické melodii Demlově. Jest to melodie zcela zvláštní, zvláštního zabarvení, zvláštního kouzla. Neobyčejně sytá, tryskající z temného vnitřního zdroje, chvějící se hlubinami toho vývařiska, kterým jest — rána. Nade všecko nepadné jest charakterisovati tuto melodii nějakou prostou běžnou nálepkou podle citového přízvuku nebo zabarvení. Řada lidí řekla by snad, že tato melodie jest teskná, smutná, melancholická, někde zoufalá. A přece není to tak pravda. Cosi nespoutaného, vášnivého, bouřlivého i bouřkového souzní v ní a chvílemi propuká divo-

kými výbuchy, takže jest zcela jasné, že Demlova poesie ničeho není vzdálenější než romantické melancholické mdloby a únavy. *Žízeň po svobodě, žízeň po radosti* jest její nejposlednější zjitřenou vrstvou a ona přeznívá i bolest, ona přeznívá i utrpení. A každou chvíli *hrdost a vzdor* hrozí prolomiti postoj pokory a lásky, který zaujala duše Demlova ke světu a lidem, od přírody měkká a laskavá.

Jednou přijde literární kritik, který poví vlastní utrpení této duše; ukáže se, jak bylo v tom, že Demlovi byla *ztěžována láska k lidem a k člověku* jako málokomu. Život a svět *vnucovaly mu* — doslova: vnucovaly mu — odboj, vzdor, nenávisť; a poesie Demlova, to jest právě obrana jeho od nich, jeho úzkostný boj, aby jim nepodleh. V tom jest vlastní hodnota a cena této poesie, kterou mijejí, musí míjeti všichni povrchní — *musí* míjeti pravím, neboť opatrnost a pud sebezachování jim to tak našeptávají, a správně našeptávají. Jsou v ní viry, jsou v ní třasaviska bezedná, na něž by patřila výstražná tabulka: Vari, slaboši!

Kořen Demlovy lyriky jest dramatický: ono rozpolcení, ono napětí a přepětí duše, místy až křečovité, o němž jsem mluvil. Proto není náhodné, že bývá v nejlepších svých částech *dialogická*: svár a proplétání dvojího pólu, dvou protivných hlasů nebo živlů; a že nejkrásnější je tam, kde tito soupeři se smírují nebo vraždí v nevýslovnu různých oxymoronů. A není nahodilé, že svým výrazem bývají to často balady, a balady snové: jen takto mohl básník sobě i nám jak tak uvědomiti děje svého podvědomí.

Jsou v knize Demlově názvuky, které připomínají Erbena, a jiné, které upomínají zdaleka na Máchu — ne na Máchu padělaného, nýbrž na skutečného básníka mučivě temného sváru nitra.

Slyš třebaš začátek jedné z básní na smrt přítele Josefa Poláka.

„Dílna má tajemná do noci svítila, / po horách bezlidných
vitr lkal, / náhle až ke stropu výheň se vznítla: / ve dveřích
někdo zaplakal.“ To není hmotná nápodoba melodie Erbenovy —

134 to jest *nová svá melodie*, která jest její *nové samostatné* pokračování. A nyní — bez přechodu — rozhovor mezi neznámým hostem a básníkem, pracujícím ve své dílně:

„Přiraž ty dvěře, Neznámý, přístup sem blíž: / za noci této úzkostné jaký žal přinášíš?“ „Třetí jdu den a třetí jdu noc, / ať je nám Pánbůh na pomoc!“ „Nač tyto strachy, nač ten děs? / Neštěstí své mi vypověz!“ „*Tvé*, pane, přišlo v tento čas, / jáť jeho posel, jeho hlas.“ „Nech tyto řeči neklidné, / dílo mi v rukou vystyďte.“ „Co ruka tvá chce nyní kout, / je v této chvíli dým a čoud.“ — Atd.

Všimni si nejen stříbřitě čisté linie slovné, kterou jest to kresleno a která jest nějaký nový Erben nebo Aleš, nýbrž i *ironie* a *paradoxu*, v němž jest to myšleno. Básník domnívá se, že host chce mu zvěstovat své neštěstí. Ne: on zatím nese mu neštěstí *jeho*, básníkovo... Tak to typicky myslel u nás první Máchá. „Letí a čeká na vlnách, / možno ho vidět a nevidět, / můj koráb jako ve snách / letí a letí a letí.“ „Kapitáne, kde přistav tvůj? / Tvá paní ptá se, rci!“ „Má paní, kdež by byl? / *Můj přistav jest kde chci*.“ Neslyšíš ho na dně této hrdě klidné ironie? Jest v něm nejen jeho veliké utrpení, ale i ta žízeň lásky a svobody přes všechno a všemu navzdory, která byla jeho a právě jeho...

„Za horami vzplál ohňů nach. / To večer podzimní se zhřívá / *myšlenkou marnou věcí zaniklých*. / Po těch, co odešli, jen záře zbývá, / rudá, bolestná jak *smutný smích*.“ Zde již cítíš plynout máchovskou melodii přímo na povrchu verše; ale jest i tam, kde jest ukryta hlouběji. A pravím zase: ne opakovaná melodie máchovská, nýbrž *nová*: domyšlená a docítěná.

A pak — po třetí — jsou tu básně, v nichž jest Deml zcela svůj, divoch zcela prapůvodní. Básně zcela divoké, psaný vír nebo vítr, v nichž se bortí slovo a láme výkřik, — básně formy úplně uvolněné, rapsodie bolesti, ale i svobody, radosti a jistoty. Neboť — a to jest pro Demla charakteristické — zde dobírá se náraz, skokem ze svého zoufalství, *skokem do tmy a nad sebe* svého Boha.

Opisují z nich nejkrásnější, snad proto, že jest nejvíce uklid-

něná: vlastně již plod a výsledek oněch bouřkových dějů a procesů. 135

„*Jindy kterákoli věc* / žila, zpívala, dojala. / Nakonec / dojí-mají všechny ... / Možno jest / spáliti papír: hledíš, jak řádky hoří, / hledíš — — — / rozbije se džbán, / klobouček někde leží pohozen: / těžko je zvednouti cokoliv, / *svou duši zvedáš*, / *slzy padají*, / *vzpomínáš*. / Nikdy nebyls obklopen tolikerou láskou: / stojíš, nevidíš; / deset tisíc zločinů ti vytýkají: / nevíš o ničem. / Tak tedy naučil ses otvírati oči dokořán, / aby pohltily prázdno, / za kterým už je / jen Bůh.“

Ejhle báseň. Neboť pravá báseň jest akt sebeosvobození láskou. A zde jest v typické čistotě a ryzosti.

Moderní poesie hledá nové životné skutečnosti; a objevuje je se schválnou výlučností ve věcech světa vnějškové civilisace, jimiž zalidňuje popisnou methodou své verše. Ale: není-li přitom zorného úhlu duše, postojte lásky, výsledek všeho jest jen kramření, jarmark, dunící sudy, tržiště marnosti a marnivosti. Deml ukazuje, že skutečnosti nad skutečnosti jest to, čemu se říkalo slovem ošuntělým a často zneužívaným: nitro nebo duše. A dále, že ke vzniku básně v pravém smyslu jest třeba, aby toto nitro bylo otřeseno a pohnuto ve svých hlubinách děním dramatickým: zrodem lásky a nenávisti a zhrdy a přes nenávist a zhrdu.

Zvěřinova monografie o Sovovi

Sovu potkala příjemnost, které se dostává jiným vynikajícím básníkům obyčejně až po smrti, tedy v době, kdy jest jim pravděpodobně každá příjemnost nebo nepříjemnost již úplně lhostejná a kdy z ní nic nemají. Mladý básník L. N. Zvěřina nakreslil totiž jeho podobiznu v kritické essayi, hodné svého modelu. Jeho objemná knížka, vydaná nákladem Hejdovým, sleduje v devatenácti kapitolách vznik a vývoj básnické tvořivosti Sovovy od jejich prvních tápavých projevů až do vrcholných

uzrálých výrazů posledních básnických knih s oddanou láskou a poučenou pronikavou znalostí, které nejsou právě běžny v dnešním mladém pokolení kritickém. Co povznáší tuto kritickou monografii nad úroveň běžné produkce literárně historické, jest *hlubší chápání tvůrčího procesu*. Zvěřina jest natolik psychologicky správně poučen o tvorbě, že jí nepojímá nikde za pouhý výsledek vnějších vlivů, nýbrž stopuje ji k těm temným ložiskům v temperamentu a osobě básníkově, v podvědomí ukrytým, z nichž vpravdě tryská. Proto práce jeho není vnějším vyšetřováním a kombinací t. zv. myšlenkových nebo ideových proudů doby, nýbrž rozborem toho, co skutečně jest klíčem tvorby: *jeho výrazu básnického*. Po této stezce, velmi málo dosud vyšlapané v našem badání literárně historickém a posud velmi málo schůdné, prodírá se Zvěřina místy vpřed s opravdovým úsilím právě jako se skutečným taktem.

Bylo by ovšem žádoucí v zájmu věci, aby kritik šel o krok dále a nespokojil se pouhým formovým rozborem výrazu, nýbrž hleděl i opsat a zvážit *názorovou oblast*, kterou nese. To žádalo by podrobnějšího ještě rozboru básnického výrazu, než jak ho podává Zvěřina. Bylo by třeba zjistit řekl bych *názorovou nosnost* výrazu Sovova: ukázati, kolik vystihuje ze životního dějství a jak je vystihuje; ukázati, kolik a co *vidí* básník z dějů a procesů životných. Slovem: změřiti sílu jeho *sympatie životné*, která jest totožná se silou jeho *zraku*, neboť zde jest konec konců poslední *experimentum crucis* při hodnocení velkého básníka.

I

Pan Josef Laichter, horlitel a vyznavač, vydal před nedávnem román, který již svým názvem nenechává tě v pochybách: jde tentokrát o román myšlenky náboženské, který chce určití náboženský a církevní cíl modernímu člověku. *Kam od Říma?* táže se autor s velmi tučným a naléhavým otazníkem ne menším, než bývá v známé novinové rubrice *Kam dnes večer?*

Jak vidět, jde o knihu ne ledajakou, nýbrž o knihu nejvyšší zodpovědnosti, na níž mají podíl podle theorie p. Laichtrovy nejen spisovatel, nýbrž i nakladatel, knihtiskař, knihkupec a snad i papírník a výrobce černidla tiskového.

A její námět?

Náboženský vývoj jakéhosi středoškolského profesora Petra, který zemřel právě na začátku knihy, šedesátiletý, a jest pohřben na Olšanech.

Tento Petr narodil se tedy synem zbožných rodičů maloměstských, kdesi ve východních Čechách. Když byl, desítiletý, vyvázl ze zlé nemoci, určili jej rodiče na kněžství. Hoch jest prý v dětství zbožný, t. j. ministruje rád a hraje si na kněze. Dvanáctiletého pošlou jej studovat gymnasium do nějakého biskupského města, patrně Hradce Králové; zde žije v konviktě, t. j. biskupském internátě pro středoškolské studenty. A zde začne se jeho víra kolísat nejprve špatným dojmem, kterým působí na něho jeho představení, kněží špatní, výdělkáři, žrouti, ničemní vychovatelé; smrtelnou ránu dostane však kteréisi zimní noci, kdy kvartán Petr setká se se septimánem Sýkorou, stu-